

לכבוד משפחת בעלוז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרקים ט-י מהווים חטיבה עצמאית ונפרדת בספר זכריה. בשונה מפרקים א-ח שעסקו בבניין המקדש בימי שיבת ציון, פרקים אלה עוסקים בעיקר בחזונות ישועה לאחרית הימים. אין בהם אזכור מפורש של זמנם, ולא נזכרים בהם שמות המנהיגים שבלטו בחלק הראשון - כגון זרובבל ויהושע בן יהוצדק.

פרק ט'

חלקו הראשון של הפרק כולל נבואה על ערי האויב מצפון [א-ח]. במרכז הפרק חזון מופלא וייחודי של ביאת המלך העתידי לירושלים, ובעקבות זאת השכנת שלום בעולם כולו [ט-י]. הפרק מסיים בגאולת העם וקיבוץ גלויות, והברכה והשגשוג שיבואו על ישראל [יא-יז].

1.

הנבואה הראשונה [א-ח] מונה את ערי הגויים הגובלים בישראל מצפון לדרום, ומתארת את שלטון ה' בהן: היא פותחת בחדר דמשק וחמת [א-ב], עוברת לציידון וצור [ב-ג], וחוממת בערי פלישתים: אשקלון, עזה, עקרון ואשדוד [ד-ח]. כיצד מתואר שלטון ה' בכל קבוצה? בחנו את ההתפתחות בתיאורי שלוש קבוצות הערים: ברמת הפירוט, בחומרה ובדרכי ההתמודדות עימן.

2.

'וְהִסְרֹתִי דָמָיו מִפְּיָו וְשִׁקְצָיו מִבִּין שְׁפִי... עמדו על ההתמודדות הייחודית עם ערי הפלישתים במישורים שונים. הפער בין ציפיית פלישתים הקשורה לגורלה של צור למתרחש בפועל [ה]. תיאור זה מקפל תפיסה רוחנית ייחודית ביחס להתמודדות עם הרוע, תפיסה שפותחה בהרחבה במחשבת תורת הסוד והחסידות, ראו למשל **ליקוטי מוהר"ן** תניינא תורה עו: 'כי ישראל הם מרימין ומעלין כל המקומות השפלים והנפולים, כמו שאמרו רז"ל (מגילה ו) עתידין בתי תרטיאות וקרקטיאות שילמדו בהן תורה ברבים, שנאמר 'ונשאר גם הוא לאלקיננו' וכו'.

3.

לאחר תיאור שלטון ה' בערים הסובבות עובר הנביא אל ירושלים ומתאר את בואו של המלך המושיע [ט-י]. תיאורו של המלך כאן ייחודי ומפתיע:

א | עמדו על הפער בין תגובתה של בת ציון לבואו של מלכה לתוכה, לבין תיאורו הייחודי של המלך עצמו. המלך מתואר באמצעות שני צמדים: צדיק ונושע, עני ורוכב על חמור. מה הקשר בין שני הצמדים? שימו לב לצורה הפסיבית - 'נושע', וראו את דברי **רבי אליעזר מבלגנצי**: 'ולא ברכב בסוס ובפרשים אלא בחמור, ולא חמור גדול וחזק אלא עיר בן אתונות'.

ב | נסו לבאר את משמעות אפיונים אלה לפי האמור בפסוק: היזכרו גם בתפקידו הסמלי של הסוס ושל העושר בהקשר המלכותי בפרשת המלך [דברים י"ז, טז, כ] לסיכום: מהו אופיה של המלוכה ושל הגאולה בנבואתנו?

4.

'וְדַבֵּר שְׁלוֹם לְגוֹיִם וּמְנַשְׁלוֹ מֵיָמִים עַד יָמַי וּמְנַהֵר עַד אֶפְסֵי אֲרָצָה' [ו]. אזכור שליטתו וממלכתו 'מים עד ים' רומז למלכות שלמה שמצאצאיו בא, שגם בימיו היה שלום מכל עבריו. כך נאמר בתהלים **ע"ב**, ה המתאר לפי כותרתו את מלכות שלמה: 'וַיֵּרֶד מֵיָמִים עַד יָמַי וּמְנַהֵר עַד אֶפְסֵי אֲרָצָה'. כיצד מהווה דמותו של המלך העתידי תיקון לדמותו של שלמה המלך?

פרק י'

הפרק פותח בקריאה לעם לשאול מה' גשם, ולא מהאלילים [א-ב]. עיקרו של הפרק מוקדש לנבואה על ניצחון של בית יהודה ובית יוסף, המדומים לסוס מלחמה המביס את אויביו [ג-ז] ובחלקו האחרון מתואר קיבוץ הגלויות ותבוסת המעצמות - אשור ומצרים [ח-יב].

5.

'עַל הָרְעִים חָרָה אֲפִי וְעַל הָעֵתוּנִים אֶפְקוֹד' הנבואה פותחת בדימוי מעולם הצאן והמרעה: מנהיגי הגויים משולים לראשי העדר ולרועים שפגעו בעדר וכעת יענשו בידי בעל העדר. עקבו אחרי לשון הפקידה החוזרת פעמיים בקטע ותנו דעתכם לשינוי במשמעותה. במה מתבטאת 'פקידת' העדר בידי ה'? שימו לב לשינוי באופי העם במשל.

6.

בנבואה ישנן רמיזות לנבואה בפרק ט': סוס, קשת מלחמה, רוכבי סוסים [ט, ט-י; י, ג-ה]. עמדו על הפער ביחס לאלמנטים אלה בשתי הנבואות. נסו לחשוב מה הביא לשינוי ביחס אליהם בנבואתנו? התייחסו להקשרן של שתי הנבואות, ולמי שפועל בכל אחת.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

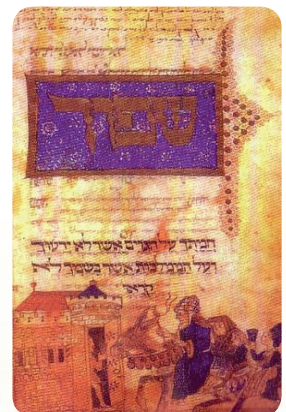
הרחבה - עני ורכב על חמור

דמותו הפלאית ויוצאת הדופן של המלך העני, הרכב על חמור ולא על סוס מלכותי, התמיהה את המפרשים לאורך הדורות והתפרשה על המשיח בדרכים שונות: אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי מקשה, כתוב 'בעתה', וכתוב 'אחישנה! זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי מקשה, כתוב 'עם ענני שמיא כבר אנש אתה [עם ענני השמים כבן אנש בא'. רש"י: במהירות], וכתוב 'עני ורכב על חמור' [רש"י: 'עני הבא על חמורו בעצלות! זכו - עם ענני שמיא, לא זכו - עני ורכב על חמור. אמר ליה שבור המלך [מלך פרס] לשמואל: אתם אומרים שהמשיח יבוא על חמור, אשלח לו את הסוס המהודר שיש לי! אמר לו האם יש לך בצבע לבן? [תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א]

בעקבות דברי שמואל בגמרא השתרשה התפיסה שהמשיח יבוא על חמור לבן, אולם בדיקה בכתיב היד של התלמוד מגלה שמדובר בשיבוש של נוסח התלמוד. הנוסח בדפוס הוא: 'בר חיור גוני' - בן צבע לבן, אך בנוסח המקורי נאמר - 'בר הזר גונין', שפירושו בפרסית, '[האם יש לך] חמור מאלף גונים?' כלומר לא מדובר בחמור רגיל ופשוט אלא בחמור מפואר ומיוחד, וזו התשובה לשבור המלך. [ראו: הרב ד"ר מ' סבתו, כתב יד תימני למסכת סנהדרין, עמ' 142]. משמעות סמלית נוספת לחמור מופיעה במדרש הקושר בין חמורו של המשיח לחמורו של משה - שני הגואלים: רבי ברכיה אמר בש"ר יצחק כגואל ראשון כך גואל אחרון, מה גואל ראשון נאמר (שמות ד) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור, כך גואל אחרון, שנאמר (זכריה ט') עני ורכב על החמור [קהלת רבה פרשה א]

גם במסורת הנוצרית נודעת חשיבות מרובה לנבואה זו, ובברית החדשה מתוארת ביאת אותו האיש לירושלים על חמור. יתכן שפולמוס עם מסורת זו מצוי בפרשנות היהודית לנבואתו. כך למשל כותב רש"י: 'הנה מלכך יבוא לך - אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני'.

ביאת המשיח וכניסתו לירושלים מתוארים בהגדות רבות, ובעקבות נבואת זכריה המשיח מופיע בהן בדרך כלל כשהוא רכוב על גבי חמור ואחריו אליהו הנביא, התוקע בשופר ומבשר את בואו של הגואל.

הגדת וושינגטון האשכנזית, פירנצה, 8741

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

ביאורי מילים

פרק ט'

- [א] **בְּאֶרֶץ חֲדָרָה וּדְמָשֶׁק מִנְחָתוֹ:** ה' ינוח וישלוט במחוזות הצפוניים בדמשק ובממלכת חדרך הסמוכה לה. **כִּי לֵה' עֵין אֲדָם וְכָל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל:** כמו שבטי ישראל, כך גם שאר בני האדם ישאו עיניהם לה'.
- [ג] **וַתֵּבֶן צֶרֶם מְצוֹר לָהּ:** לפני נפילתה היתה צור מאופיינית בחכמה וביכולת טכנולוגית מפותחת, ובביצורים חזקים.
- [ו] **וַיֵּשֶׁב מִמְזָר בְּאַשְׁדּוֹד:** במקום המלך שיוכרת מערי הפלישתים ישב בהם ממזר - עם בזוי. פירוש אחר: הממזרים מישראל ישבו שם ויובדלו מישראל.
- [יא] **גַּם אִתָּךְ בָּדָם בְּרִיתְךָ שֶׁלַחְתִּי אֲסִירֶיךָ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ:** הגולים המדומים לשבוי בבור שבי ישובו לארצם בזכות דם הברית בין ישראל לה'.
- [יב] **שׁוּבוּ לְבְצָרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ גַם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנָה אֲשִׁיב לָךְ:** הגולים אסירי התקוה ישובו לכוחם הקודם ולמקום מוגן, ויזכו לפיצוי כפול על סבלם.
- [יג] **כִּי דִרְכָתִי לִי יְהוּדָה קִשְׁת מְלֹאֲתֵי אֶפְרַיִם וְעוֹרֹתַי בְּנִיף צִיּוֹן עַל בְּנֵיךָ יוֹן וְשִׁמְתִיךָ כַּחֲרֵב גְּבוּר:** יהודה ואפרים יהפכו לכלי נשק ביד ה' כנגד 'בני יון'. לדעת חלק מהמפרשים זהו רמז למלחמת החשמונאים.
- [טו] **וְאָכְלוּ וְכִבְשׂוּ אֲבְנֵי קָלַע וְשִׁתוּ הָמוּ כָמוֹ יוֹן וּמְלָאוּ כַּמְזָרְק כְּזוֹיֹת מְזַבְּחָ:** אבני הקלע וכלי הנשק האלוקיים 'יאכלו' את האויבים, ו'ישתו' את דמם כמו כלי הקיבול של הדם במקדש.
- [יז] **כִּי מֵה טוֹבוֹ וּמֵה יִפְּיוֹ דָגָן בַּחֲוָרִים וְתִירוֹשׁ יִנוּכְבַּ בְּתַלּוֹת:** מה יפה וטוב הוא עם ישראל, שבחוריו מדומים לדגן ובתולותיו לגפן מניבה.

פרק י'

- [ג] **עַל הָרַעִים חָרָה אָפִי וְעַל הָעִתּוּדִים אָפְקוֹד:** ה' יעניש את מנהיגי הגוים המשולים להולכים בראש העדר.
- [ג] **וְשָׁם אוֹתָם כְּסוֹס הוֹדוּ בְּמִלְחָמָה:** העם יהפוך לסוס המלחמה המהודר של ה'.
- [ד] **מִמֶּנּוּ פָנָה מִמֶּנּוּ יִתַּד מִמֶּנּוּ קִשְׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל נוֹגֵשׁ יַחְדָּו:** המנהיג של בית יהודה יבוא מתוכו ולא מעם זה.
- [יא] **וְעֵבֶר בָּיִם צָרָה וְהִכָּה בָּיִם גְּלִים וְהִכְיִשׁוּ כָל מְצוֹלוֹת יֵאָר:** מלחמתו של ה' באויבי ישראל מדומה למאבק בים, מעין סיפור קריעת ים סוף.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555